

Эюп Эреджеп Дерменджи

КУЧЮМИЗ ДЕМИР

Эюп Эреджеп Дерменджи

КУЧЮМИЗ ДЕМИР

Шиирлер

Акъмесджит
2014

ББК84-5(4Укр-6Крмтат)
Д36

**Китапнынъ къапында Кикененз коюнинъ
Буюк Исар къаясынынъ ресими**

Китап тертип этиджининъ муаррирлигинде нешир этильди

- Д36** **Дерменджи Э.Э.**
 Кучюмиз демир: шиирлер / терт. этиджи *Дерменджи Г.А.*
 — Симферополь: КъДЖИ «Къырымдевокъувпеднешир» неш-
 рияты», 2014. — 72 с. : фото. — Къырымтатар тилинде.
 ISBN 978-966-354-578-3 **ББК84-5(4Укр-6Крмтат)**

- Д36** **Дерменджи Е.Е.**
 Мицни, як залізо: вірші / укладач *Дерменджи Г.А.* —
 Сімферополь: КРП «Видавництво «Кримнавчпеддержвидав»,
 2014. — 72 с. : фото. — Кримськотатарською мовою.
 ISBN 978-966-354-578-3 **ББК84-5(4Укр-6Крмтат)**

Шаир Эюп Дерменджи

Шаир Эюп Эреджеп Дерменджи кечкен асырнынъ 1907 сенеси Ялтагъа якъын Кикенеиз коюнде, койнинъ актив джемаатчысы Эреджеп ве Эмине енгенинъ къорантасында дюньягъа кельди. Мектеп чагъындан шиирлер язмагъа башлады. Эдебияткъа буюк мерагъы оны яздыжы дереджесине котерди. Мектепни битирген сонъ, о, оджалар техникумында окъуды, сонъ окъувыны Акъмесджиттеки педагогика институтында девам этти. Студентлик девиринден башлап шиирлерини матбуатта бастырды. Оларда муэллиф къальбиндеки ислерни, дуйгъуларны акс эттирмеге гъайрет косьтерди.

Шаирнинъ анасы Эмине енге ве бабасы Эреджеп эфенди чокъбалалы къоранталарында алты бала осьтирдилер: Земине, Зера, Эюп, Эдае, Сулейман ве Сабрие. Дерменджилер сюлялеси Кикенеиз коюнде далгъаланып осьти. Онынъ несиллери мындан окъувгъа ынтылды ве даврандылар.

Къырымларгъа къаршы резилликини Эюп Дерменджи кучюклигинден корюп кельгенде: «Не ичюн миллетимизни ашалай, эм ёкъ этелер?» суали баланынъ мийини къозгъай эди. Тезден о, бу фаджиа тек оларнынъ къорантасынынъ, коюннинъ дегиль де, бутюн къырым халкъынынъ фаджиаасы олгъаныны ве халкъымыз кутълевий тарзда миллет оларакъ ёкъ этильгенини анълап башлады. Онынъ ичюн олса керек, осюп-буюген сонъ, бу акъсымлав-хорлукъларгъа къаршы оларакъ, биринджи шиирининъ адыны «Кучюмиз демир» адландырып, оны 1928 сенеси матбуатта бастырды. 21 яшлы Эюп севимли халкъыны бирликликке

чагъырды, халкъымызны тек бирдемлик къртурараджагъыны, кърчалайджагъыны бильдирди.

Шуралар девиринде Кикенеиз кою «III Интернационал» колхозы эркъанына кире эди. Сталин сиясетининъ къара вахшийлиги Дерменджилерни де четте къалдырмады. 1937 сенеси Эюпнинъ бабасы Эреджсп Дерменджи дигер актив койдешлеринен берабер миллетчиликте къабаатланып, «учълер» къолуна тюшюп ольдюрильди.

Эр бир илери адамымыз о вакъыттеки миллетимизге нисбетен акъсызлыкъларны яхшы коръди. Баскынчлар исе бойслерни биринджи сырада ёкъ эттилер. Шорбаджылыкъ япкъан буюк миллетнинъ ыркъчылары миллетимизни аякъасты алып, илерилетмей, аксине, ашалай, итираз эткенлерни миллетчиликте къабаатлап, «учълернипъ» джезасынен атып ташлай, эм апслерге къапай эдилер. Бойле кергинликке бакъмадан, шаир кене ве кенс озъ халкъыны бирдемликке чагъырды. «Ветанны сакълайыкъ, илериде мытлакъ шорбаджысы олурмыз» дегенини «Кучюмиз демир» шииринден сеземиз ве эшитемиз. Шаир дей: «Айры олмакъ — бир оракъ, Бир оракъта — бир ёлакъ». Бу фикирни халкъынынъ мийине муирлеп къоймагъа истей. Шаир бирлешкенлернинъ кучю демир киби къавий олгъаныны усанмадан сёйлей.

Бирдемлик фикирини шаир озъ иджадында эп тек-рарлап кельди. Акъыкый зиялы оларакъ, халкъынынъ такъдири рус ыркъчылары чокълугъына бойсундырылгъаныны, оларнынъ халкъкъа хиянетлигини, менфий козьнен бакъкъанларыны озю иджадында косътермеге тырышты.

Шаир Къырым Ветанымызнынъ дюльберлигини йырлап да ветанперверлигини бильдирди. Севген къырым халкъына Ветаныны эр тарафлама косътерип, оны кърчаламакъ ксереклигини беян этти. «Ялта баари» шииринде: «Агъырса тенинъиз, Дермандыр баарь, Ялтагъа келинъиз, Мында дева бар» деп, топрагъымызнен гъурурланмагъа, онынъ къадирина етмеге чагъырды. Даа дигер сатырларында: «Бурьленди мында дагъ: Чинар, бик, меше, Ачыл-

ды акъбардакъ, Эм мор мелевше» киби дёртлюклерде там къафиелер шиирни юкссек дереджеге котерелер.

Шаирнинъ эсерлери «Илери», «Большевик ёлу», «Эдебият ве культура» меджмуаларында ве кунъделик матбуатта басылып кельдилер.

«Эюп Дерменджи миллий бала эдебиятымызны яраткъанлардан биридир. Бу эснада гъайретини къоюп чалышкъан язиджыдыр. О, миллий бала эдебиятына озь къыйметли иссесини къоша бильди. Шаир назик дуйгъулы, сезгирли, эйиликли, акъыллы, узакъны корьмеге билерек, балаларгъа багъышлап язгъан эсерлерини язды», дее язып къалдырды тенкъидчи Абдулла Дерменджи. Балаларнынъ тилине уйгъун «Асанчыкъ», «Айнеджи тилькичик», «Къартбаба ве онынъ Арслан копеге» эсерлеринде: «Шаир балаларгъа анълайышлы тильнен, енгиль везип ве уйгъун къафие къулланып, эски омюрнинъ бербатлыгъыны, адалетсизлигини ачып берди; айнеджилик, къурназлыкънынъ узун омюрли ола бильмейджегини, битеджегини тасдикълады», деп девам этти тенкъидчи.

Бирдемлик фикирини шаир бала шиирлеринде де эп беян этти. «Къартбаба ве онынъ Арслан копеге» эсеринде къартбабагъа халкъымызнынъ чобанлары къолтуткъанларыны ачыкъ-айдын корьсетти.

«Эюп Дерменджи отузынджы сенелерде кой ве шеэрде олуп кечкен денъишовлерни озюне хас усталыкънен тасвир этип, янъы омюр акъкъында эсерлер яраткъан ве шиириетимизни зенгинлештирген шаирлеримизден бири эди». «Онынъ иджадындаки бутюн эсерлерининъ мундеридже ве шекилинде, мевзу ве гъаесинде, услуб ве тасвир усулында янъылыкъкъа ынтылув чизгиси эсас ерни ала. Эсерлери... яшайышкъа, девир талабы иле шекиллеленеткъан янъы инсаннынъ енъиш ве къазанчларына багъышлана» деп язгъан эди озь вакъытинде белли эдебиятшынас Джафер Бекир «Шаирнинъ талийи» макъалесинде («Йылдыз» меджмуасы, 1997 с., № 3, саифе 178).

Эльбетте, тарихымыз мусбетий тизильген олса, халкъы-

мыз узун муддет ичинде Ветаны Къырымсыз къалмагъан олса, къырым миллетимиз озъ укюметининъ къоджаман дюменджиси, саиби олур эди. Буны шаир юрек адджысынен анълата ве бойле олмагъаны яныгъы юрегининъ ярасына чевириле.

Озъ миллетини джандан зияде севген Эюп Дерменджини халкъына япылгъан хиянетлик урды-йыкъты. Къырыммызны тутуп алгъан буюк миллетнинъ езит ыркъчылары шаирни гъурбетке айдап ольдюрдилер, халкъыны да виранеге ташладылар.

Эюп Эреджеп Дерменджи 1945 сенесининъ бааринде Гурьев шеэринде (Къазахстан) вефат эткенде, отуз секиз яшында эди.

Сёзю болонсе,
Лякин ольмесе,
Ич ольмез шаир,
Саз йыры киби,
Къырым шаирин
Яшар шиири
Озюне даир.

Эюп Эреджеп Дерменджининъ язып къалдыргъан эсерлери халкъынынъ акъылында, ядында къалгъаны китаплар оларакъ эп неширден чыкъа бергени корьсете. 1934 сенеси онынъ екяне бир «Алев орьгюси» серлевалы китабы дюнья юзюни корьген эди. Шу китабы И. Гаспра-лы китапханесининъ муарририети ярдымынен тапылды. Шаирге урьмет-сайгъымызны бильдирип, эсерлери янъыдан бакъылып корюльди, кимерлери замангъа коре къыскаартылып, земаневий эдебий тиль боюнджа тюзетилип, «Кучюмиз демир» адынен бу йылы неширден чыкъты. Китапкъа балаларгъа язгъан эсерлери де кирсетильдилер.

Тертип этиджи.

ЯЛТА

Денъиз юва перчеминъни,
Еллер сыйпай башынъны,
Гуль багъчалар къучагъында
Назлы олма, эй, Ялта!
Котер зюмрют ташынъны,
Къара демир тѣкеджемиз.
Эй Керич, бер чѣкюч!
Биз де демир дѣгеджемиз.

Айпетрининъ* къучагъында,
Юртнынъ ешилъ къойнунда
Тек бир денъиз опыкеси,
Динълеп олмам эски сесин.
Заман къызды, биз къыздыкъ,
Биз къыгъылчым ичеджемиз.
Эй, Керич, бер чѣкюч!
Биз де демир дѣгеджемиз.

Къарт сельвилер къолтугъында
Осюп куськен Ялтанынъ
Кокрегинде биткен багъгъа
Демир къазыкъ урунъыз,
Демир баджакъ айгъырларны
Тезден рельске къоюнъыз!
Къоюнъыз, тез минеджемиз.
Эй, Керич, бер чѣкюч!
Биз де демир дѣгеджемиз.

1929 с.

* Кырымджа ады тюрлю: я Буюк Чатал, я Чаталбаш,
я да Чаталдагъ.

ДЕМИР БИЗИМ ЮРЕГИМИЗ

Осемиз,
Къуруджылыкъ далгъасында
Улькемиз.
Эр тарафтан
Бугъар къускъан
Оджакълардан
«Хавф бар!» айткъан дюдюк
Къальбим киби арекетте:
Дюк-дюк, дюк-дюк...
Санки къызгъан завод къальби
Ерлешкенде
Юртнынъ сыджакъ кокрегинде,
Кунъдюз тоймай арекетке
Геджени де запт эткенде,
Эп урмакъта
Дюк-дюк, дюк-дюк...
Токътамай о,
Кунъ ве афта
Эп урмакъта, эп урмакъта.
Бу давушлар,
Бу урушлар атешинден
Шай ириген
Таш кульчелер
Чевириле таш къанына.
Демирлешкен шеэримиз
Ич турмадан
Демир тёке
Янъартылгъан Ветанына.
Демир бизим юрегимиз,
Юрсете къан
Койнинъ ешилъ дамарына,
Онынъ ичюн кой кунъден-кунъ

Къувет ала.
Озь адына къанаатленмей:
— Меним адым
Колхоздыр, — дей.
Акъикъатен,
Кой шеэрден
Эмгенини инкяр этмей.
Чюнки бизим къызыл колхоз,
Шеэр киби, атепли козь,
Ишчен юрек,
Челик билек
Дарбеджилер догъурмакъта.
Онынъ ичюн дарбе бугунь
Эр фронтта.
Эр бир ишчи, койлюнинъ
Иш ашкъында:
Атеш киби
Дарбе кини
Бар къанында.
Аят мында шакъа дегиль,
Къуруджылыкъ далгъасында
Бугунь зафер санасында,
Эбет, аят шакъа дегиль.
Къурув,
Куреш,
Къавгъа!
Эр анъ къавгъа!

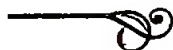
1930 с.

КУЧЮМИЗ ДЕМИР

Ешилъ коюмнинъ
Къадифе чѣлюнде
Пичен чалам,
Чалгъы элимде,
Масат белимде,
Бир масатлап,
Кегемиз атлап-атлап.
Бирлигимиз бир топ чечек,
Кучюмиз демир,
Кемир, чалгъым, отларны
Кемир!
Нурлу кунеш шевкъындан
Чалгъым кумюш киби парылдай,
Балкъ-балкъ.
Бир тюшкенде йигирми ёлакъ,
Бирлик олайыкъ,
Бирлик олайыкъ,
Бирлигимиз бир топ чечек,
Кучюмиз демир,
Кемир, чалгъым, отларны,
Кемир!
Айры олмакъ —
Бир оракъ,
Бир оракъта — бир ёлакъ,
Бир ёлакътан тоймаз ат,
Олмаз дат.
Бирлик керек,
Тирилик керек,
Бирлигимиз бир топ чечек,
Кучюмиз демир,
Кемир, чалгъым, отларны,
Кемир!

1928 с.

ДАРБЕДЖИЛИ ЧЁЛЛЕР

Дарбеджили олды чёллер,
Дарбели кунь, геджелер,
Тракторлар кыртышларны
Сёке-сёке кечелер.

О чёллерде төкеркен тер,
Кучюмизден эскен еллер
Перчем сыйпап, манълайымдан
Опе-опе кечелер.

Дарбеджили олды чёллер,
Дарбели кунь, геджелер
Юртумызгъа къазанч, къуванч
Тёке-тёке кечелер.

1932 с.

ДАРБЕДЖИМИЗ

Дарбеджимиз, дарбеджимиз
Биз куреш ёлларында,
Яткъа къаршы юрегимиз
Турмадан эп ургъанда.

Турмай ура, къан юрсетип
Ачув джыйгъан бетимизге,
Турмай ура, къан юрсетип
Ишке пишкен тенимизге.

О къан ки, сыныфым ичюн
Къайнап-къайнап копюре де,
Котеринки дуйгъусыны
Синъирлерге котюрмекте.

О дуйгъу ки, гъалиблерни
Бирлештирди джошкъунлыккъа,
Атты бизни энъ илери
Къуруджылыкъ мейданлыккъа.

Мына шимди курешемиз
Къуруджылыкъ мейданында,
Курешчимиз, эпимизнинъ
Берч изи бар авучында.

О берч ки, эмегимизле
Къазандыгъымыз насырлар,
Дарбеликке шадлыкъ иле
Сёйлеймиз: мына батырлар!

Керчектен де, козиомизде
Дарбеджилик шадлыгъы бар,
Джошуп ташкъан гонълюмизде
Иш ашкъы бар, иш ашкъы бар.

Энъ тююмли кучлюклерни
Ильмек киби чезмек бизге,
Йырлап къазанч тюркюлерни
Сесни къошмакъ сесимизге.

Йырлагъан бу тюркюмизни
Эшитмеген бармы бир ер!?
Къурулмакъта юртумызны
Къучакълап саргъан сонъ бизлер.

Эп юкселе, арта суръат,
Пишкинлеше иш, курешлер,
Эм артмакънен дарбеджилер,
Иш ичинде инъледи ер.

1932 с.

БАШАКЪЛАР ДЕНЪИЗИНДЕ

Барсын, шашып шемшек чакъсын,
Барсын, топлансын булутлар,
Барсын, тынмай ягъмур ягъсын
Чюрюгендже ат такъымлар.
Биз бир башакъ чюрютмемиз!
Чюрютмемек ичюн кельдик,
Онъ башакълар денъизине
Шереф олсун, эм эшкъ олсун
Бу къудретли кучюмизге,
Ишлер кете толгъун-толгъун,
Дарбе бере кучъни бизге.
Суръат арта. Чюнки ярыш,
Ярыш яна ишимизде,
Кучюмизден алып алгъыш,
Суръат арта сенеклерде.
Культе-культе атып-чатып
Акъ башакълы къамышларны
Гедже-куньдюз чельде ятып,
Янъратамыз давушларны.
Зевкъ аларакъ серин ельден,
Серин, салкъын геджелерде
Берекет джыямыз чельден
Бир дане къалдырмай ерде.
Бир данечик зая этмемиз,
Чюнки, достлар, билесинъиз!
Отъмек керек мемлекетке,
Онынъ ичюн бутюн дикъкъат,
Бутюн дикъкъат берекетке!
Кучюмизни топлап къат-къат
Суръат бермек арекетке.
Суръат ёкъ дегиль, шубесиз бар,
Ойнашалар демир атлар,

Лякин, барсын, ойнашсынлар,
Барсын, комбайнлар артсын,
Бир трактор бинъни тартсын!
Къазанчнынъ бутюни бизим,
Лякин къуветлерни къоймакъ
Бугунъ борджу эпимизнинъ.
Онынъ ичюн эвде къалгъан,
Багдаш къургъан къадын-къызлар!
Тымар вакъыти пек де тар,
Чыкъ келинъиз сенеклернен,
Бизге бенъзер юреклернен!
Чыкъ келинъиз энди сиз де!
Келип къошулынъыз бизге!
Ярышайыкъ, ялдашайыкъ
Онъ башакълар денъизинде,
Сонъ дарбеджи дерим сизге.
Юртумдаки кениш чёллер
Отъмек иле темин этер,
Тымар этип берекетни
Толдурырмыз мемлекетни.

1928 с.

КОЙ КЪЫЗЫ

Турдунъ эрте, турдунъ кене
Къара козъю гузельчигим,
Тезден йипим кетирсене,
Ишке кетем явручыгъым.

Акъшамгъадже сагъын мени,
Къаршыла, сев, озюнъ севин,
Ернинъ епиль кольмегини
Чыкъармагъа сиз де келинъ!

Ах... менимле кеткен шеньли
Иш севгили, иш ордусы,
Дёнюшинден белли, белли
Кой кызынынъ сач орьгюси.

О севернинъ эр кунъ корем
Танъ кельмезден кеткенини,
Гузельчигим, мен истейим
Ишлер сени опыкенини.

Барсын, опысюн, ич кунълемем,
Бизни ишлер шай осьтюрди.
Ольди энди менджи дедем,
Омюр бизге селям берди.

Хошкельдинъ, эй, бааръ танъы!
Кунешинъни котер сен де!
Азырландыкъ ишке янъы,
Куиъ топладыкъ десте, десте.

Кетмелимиз топлу кучънен,
Уджюм этип ешилъ чёльге,
Ишке чыкып демир, тунчнен
Дуйдурмалы кучъни ерге.

Осьтюрмесин ер тикенлер,
Кучюмизнинъ тазириден
Оссюн памукъ, бал юзюмлер
Багълыкъ олгъан от чёлюнден.

Онынъ ичюн шу шиар бар:
Янъы омюр кунъджюси ол,
Догъды шу бахытлы танълар,
Янъы аят йырджысы ол!

Айды, энди ишке кене,
Къара козьлю гузельчигим,
Тезден йипим кетирсене!
Ишке, ишке, явручыгъым!..

1930 с.

БААРЪЛИК САЧЫМ

Иште, баарь...
Чекильди къар этеклери,
Ешилъ отлар
Ель эскенде, ельпирене,
Ача бере
Ляле, сьумбюль чечеклери,
Кене, кене
Тазе елыннен селям бере
Сачув ичюн
Чёльге чыкъкъан койлюлерге.

Иште, баарь...
Чечекледи тереклерни,
Койлюлер де
Япышты ер сюренине.
Эй, койлюлер!
Бу ерлерни къазар, тёнтер!
Эй, дарбеджи!
Бунъа энди чака кельди,
Сачув, сачув
Чакасы бу койлюлерге.

Иште, баарь...
Эсти саарь иш еллери,
Иш ашкъы бар

Юртнынъ кениш кутълесинде,
Тюшкен тири,
Тири богъдай данелери
Кене, кене
Яздыгъым бу манелери
Берекетнен
Атар кузьде койлюлерге.

Иште, баарь...
Койде истисал къуветлери;
Тракторлар,
Эшкъ олсун тюренине,
Чёль бетине,
Гудюрдетип сеслерини,
Авдара ер,
Ачып демир эллерини
Урлукъ сепер
Кениш чёльге, койлюлерге.

Иште, баарь...
Культеледи бу ерлерни,
Эй, агъалар!
Сачув чакасы кельди де,
Тезден ерге
Сепмек керек данелерни,
Чюнки бугунъ
Сизге айттыгъым манелерни
Берекетнен
Атар кузьде койлюлерге.

1930 с.

КЕРИЧКЕ СЕЛЯМ

Селям санъа,
Селям, Керич!
Акъылымда эди:
Эрте я кеч
Домнагъа
Бир тюркючик йырламакъ,
Лякин сабырым тюкенди.
Къазанчларны корюп энди
Даянмадым,
Къанмадым
Тынчлыгъымнен.
Керич!
Санъа айтам, санъа!
Мин учкъун вагонеткагъа,
Мин!
Данъгъырдасынъ демирлеринъ,
Кесильсин сеси,
Сесинден
Окюрюкли норд-вестнинъ
Янынъда къутурып шапыргъан
Къара, Азав денъизлернинъ.
Войковдан
Акъкъан
Къаннынъ интикъамы
Акъсын войковлылар юрегинден,
Акъсын тонмадан.
Акъсын аралышсыз демир
Ташкъын домнадан.
Кемир кульчелерни, кемир!
Денъизге бер эмир!..
Токътасын,

Копюрмесин,
Окюрмесин!
Невбет домнанынъ,
Домна копюреджек.
Бундан илери
Далгъалар кельмесин,
Къайтар кери!..
Копюп ташты домна, ташты.
Индустрия улькемизни долашты.

1932 с.

АЛЕВ ОРЬГЮСИ

Эсе эди
бир кунъ дели
Азав ели,
Серт деньъизни копюрюклей.
Далгъаларын котере де,
Буклей, буклей,
Яя эди
Ап-акъ копюк яймасын,
Ёкъ бир коше,
сувукъ рузгяр
Кеманесин чалмасын.
Эр ери шай:
Фуртуналы
Бу авада, сач савурып
Кетейткъан блузалы
Керич кызы эди.
Дуйса керек ушюгеним,
-- Ушюдинъми ?
Мына, — деди —
Кульчелерден учкъан

Алев орьгюси!
Исин онъа, — дее кульди,
Исиндирди мени
Онынъ кулькюси.
Исиндирди мени домна,
Домналардан учкъан
Алев орьгюси.
Керич къызы эди.
О эди.
Мен унутмадым,
Керич къызы!

1932 с.

ВАЗГЕЧ!

Вазгеч, меслекдеш,
Вазгеч сен!
Ёрмасын сени
Бу янълыш «фен».
Кутъле оны
Истемей сенден.
Тап йылдызларгъа къадар
Не ишинъ бар?
Тюш коктен!
Демир ириткен
Аевли атешлернинъ
Къыгъылчымлары
Сарды Къырымны.
Тюш ерге!
Дарбели ишлернинъ
Батырлары
Толдурсын сатырынъны.
Корь,

Иш ичинде
Манълайындан
Акъяркен тер,
Косьтер!
Косьтер батырынъны!
Ёкъса, «ах... чечеклер,
Йылдызлар,
Назик къызлар!»
Сатырлар,
Бу киби наз
Энди чул тутмаз.
Кутъле дей:
Булардан муим
Бугунъ койде
Етишкен бир къаз
Я бир папий.

1930 с.

МУКСИН

Къайдан келе,
Къач данелер,
Къардашлары нереле?
Дёгюштеми,
Ольдилерми,
Ёкъса, гъайып дереде?
Муксин озю,
Тек бир озю
Сечильди ёл уджундан,
Эзильген
Козь бебегин
Баскъан эди къара къан.
Онъа не олгъан?

Къайда кете
Яйып джарты шинелин?
Бир енъи бош,
Бирисинде
Учъ пармагъы бар элин.
Богъазында
Йип ярасы,
Бели букюк шомполдан,
О, бир арслан,
Сёкюп кечти
Нидже душман полкундан.
Лякин энди
Зайыфлашты,
Къан азлашты тенинден,
Шимди о ерде
Дёгюшкенде,
Айрылды сол элинден.
Айрылса да,
— Етерим, — деп
Октябрьнинъ кунюне,
Сонъки къаршы
Дешетини
Къойды душман огюне.
Лякин оны
Бу сонъ къавгъа,
Санки къуршун ярасы,
Абындырды,
О, йыкълды.
Чокъ кечмеден арасы,
Къулагъына
Инкъилябий
Бейнелъминсль* чалынды,

* «Интернационал»

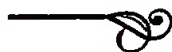
Санки ульке
Бу дакъкъада
Безлардан арынды.
Иште, о вакъыт:
— Къызыл орду! —
Деп котерди башыны,
Айткъанына инанамай,
Кулоп керди къашыны.
Лякин мында
Кимсе ёкътур,
Тек къушлар йырлай эди,
Янында бир де
Яш бала
Агълап ич чеке эди.
О, ким эди?
Нечюн агълай?
Ёкъса, онынъ бабасы?
Ёкъ! Шай дегиль,
Дагъгъа ксальген
Одунджынынъ баласы.
Муксин онъа
Сонъки дефа
Сыджакъ юзьнен бакъты да:
— Сен агълама,
Агълама сен!
Келеджекнинъ арсланы.
Биз аз эдик,
Сиз топланъыз
Миллионлыкъ кутълени!»
Деп узатты
Бир тек къалгъан элини.
Бу балачыкъ
Олды энди
Янъы омюр арсланы.

1930 с.

САИЛЬГЕ ДОГЪРУ

Кевдеси демирден,
Дюмени челиктен,
Боясы алдыр къайыгъымызнынъ,
Биз курешчилеримиз денъизнинъ,
Далгъаларле чарпышып бет-бетке
Гъалип кетип,
Сеадетке
Догъру кетемиз,
Бизде юреклер темиз,
Кетемиз кокюс кере-кере,
Якълашамыз янъы саильге.
Башы айланып сол якътан,
Сархош олуп сагъ якътан,
Алий ёлундан сапкъан,
Тез тюшюнъиз къайыкътан!
Далгъа — душман,
Биз далгъанен куреште.
Аягъыма илишме,
Эй, тавшан юрек!
Денъизджиге эришме!
Бизимле —
Саф, сагълам меслек
Арслан керек.
Биз саф юреклерле,
Сагълам куреклерле
Кокюс кере-кере
Якълашамыз янъы саильге.
Авушамыз саильден де
Янъы къурумлы,
Янъы ильге.
Чекиль!
Чекиль!

Этме кольге!
Биз кетеркен саильге.
Саиль
Башкъа бир иль,
Саильде Салгъыр да Нил.
Саильде трактор —
Мотор,
Электрик,
Бирлик,
Бахыт,
Акъикъат.
Иште, саильде аят.

1929 с.

АЮВДАГЪ ЯНА

Аювдагъ яна,
Къызыл лав фышкъыра.
Бурма сельвилер боюнджа
Ерден къопкъан тоз,
Танънен бирге кокке ява.
Иште, танълы,
Думанлы вулкан
Джемаат кучюнинъ думаны.
О кучътен
Инат топракъ
Гектар, гектар тоз-туфан.
Иште, джемаат вулканы,
Бинъ ель, бинълер якъты оны.
Яна бугунъ Аювдагъ,
Яна ишкирлер огъурында.
Аювдагъ!
Не къавий темель

Бинъ йыл, ...
Огден денъиз,
Сырттан ель,
Сен ялынъыз
Йыкъылмадынъ,
Йыкъылмадынъ, эй, инат!
Тамырынъмы чокъ эди?
Етер энди
Къарт тамырынъ когерди.
Теслим ол!
Теслим эт менълигинъни,
Бер бизге,
Бизнен бирге.
Теслим ол, деген бинъ гуль,
Сен ялынъыз
Янарсынъ кучюмизден,
Эсер сенден
Тек бир куль,
Онынъ да устюне бирлик
Топрагъы т кермиз,
Бойлеликле биз де
Бирдем олуп осермиз.

1930 с.

ШЕНЪ АНА

Эй, шенъ ана,
Акъылымда сеннен агълагъан кунълер,
Бахытынъ атеште яна, яна,
Санъа янып, агълагъан тек бульбуллер.
Эски тарих!
Сен пек узакъ кеттинъ,
Биз де сенден кеттик узакъ.

Юкълама, ачып козюнъни бакъ,
Авеленген байракъ кимнинъ?
Бугунъден огрен акъ кимнинъ,
Эски тарихнен субет этер.
Шенъ ана, байракъны котер!
Котер!
Янылыкъкъа кетеджемиз.
Маяктан дюньягъа бельги бер,
Хорлукъкъа уджюм этеджемиз.

1930 с.

ЭКИ КЪЫЗ

Къулагъынъа купе такътынъ,
Назнен толу козьлеринъ,
Эр кеске шай назлы бакътынъ,
Чюрюк о джилъвелеринъ.
Узакъ, узакъ, менден узакъ
Къашынъны якъ, козюнъни якъ,
Истесенъ, гуль-бульбуль ол,
Мен ёджуйым,
менде бир ёл,
Бельки, якъын,
бельки, узакъ,
Манъа къурамазсынъ тузакъ,
Сюрме козюнъ,
акъ бетинъ
Исиндирмей
гонълюмни,
Иште, сенинъ рагъбетинъ
Бир томар узре,
мещан къыз.
Исиндире,
шенълендире,

Гонъюлиме урь бере
Юзю кульген,
юреги бол,
Ал кунешни ичип тура
Ешилъ чёльде
ишлеген
Койлю къыз.
Ах... не гузель ешилъ чёль!
Чёльде кьойлар,
чёльде тель,
Осе багълар,
эсе ель,
Ельден далгъа
богъдайларгъа,
Ерден далгъа
тарлаларгъа,
Тамлап, тамлап тола козь,
Койлю къызы ачыккъозь.
Далда чечек,
ерде къыз,
Койлю къызы
сыра, сыра,
Юзю куле,
юрек бол,
Ал кунешни ичип тура,
Келеджеги — янъы ёл.

1930 с.

МАЯКОВСКИЙГЕ

Кене бир сес,
Тильге оюнджакъ,
Кене бир нефес,
Кене бир ах...

Вакъыг дегиль
Ах чекмеге,
Боюн эгип
Яш тѣкмеге,
Лякин... языкъ,
Ой языкъ ки,
Маяковский!
Ал тамлалы,
Атешли,
Кескин къалем
Тюшти эльден.
Неден бильмем!?
Насыл «фен»,
О, эскирген?
Къайсы бир эль
Озь къанындан
Акъызыр сель!?
Иште сен!
Есенинни сѣгеркен
Яптынъ буны,
Беклемезди,
Бсклемезди
Фабрикалар,
Атешли ер
Ичерсинде
Олгъан бинълер,
Беклемезди
Сенден оны.
Чюнки бу кунъ
Къазанч куню,
Къанлы демир,
Тунч дюгюни.
Демир атлар
Ойнагъан кунъ,
Эр саада

Къуруджылыкъ
Батырлары ясай
Дюгюн.
Ой, языкъ ки,
Оларнен сен —
Ёкъсунъ,
Эбет,
Ёкъсун бугунъ.
Лякин къанлы
Инкъилябнынъ
Тарихында
Къаддырдыгъынъ
О силинмез
Саифелер,
Бинъми кунъде
Чеврилелер,
Бинъми кунъде
Эджелене
Миллионларнынъ тилинде.
Шай,
Демек ки,...
Маяковский
Ольмеди де,
Яшамакъта
Миллионлар гъалибинде.

1930 с.

«ЯШ КЪУВЕТ» МЕНИМ КЪУВЕТИМ

Къурдукъча бу сарсылмаз
Иншаатны талмадан,
Глек туташа,
таша

Къальбимде бир эеджан.
— Яз! — дей,
Итей
Мийлериме номай къан.

Джошкъун,
джошкъун
Къалемиме япышам,
Бир эгилем,
Эдинем,
Керек киби язамайым,
Пек окюнем,
окюнем.
Не олур ки, бир хаберчик
Язып олсам, — деп куем.

Чюнки, достлар,
Бакъынъыз!
Къуруджылыкъ ичиндем,
Онынъ демирден четлерин
Орьген дарбеджилерин
Язмакъ ашкъы ичимде.

Онынъ ичюн
Эр кунъ, эр кунъ
Къальбимде бир эеджан
— Яз оны! — дей,
Итей
Мийлериме номай къан.

Кене эдинем,
чыкъа экен,
Бинъ къаралап бир язам,
Бир язаракъ, бинъ бозам,
Джумле уйса, къуванчымдан

тап кулем,
Эй, не кулем!

Шай эдинип тутуштырдым
Беш джумлени эль-эльге,
Хабер яздым, окъудылар
Бютюн достлар,
Бар ульке.

Окъудым «Яш къувет» те,
Окъудым мен озюм де,
Къуванчымдан
Атеш янды козюмде.

Къальбимде бир эеджан,
— Экинджисин яз, — дей,
Итей
Мийлериме номай къан.

Къуванч иле
Биле, биле
Экинджисин мен язам,
Эндик сефер
Аз тёкем тер,
Аз эдинем,
Чокъ язам.

Дедим:
— Энди бахытым куле,
«Яш къувет» де эль узатты
Элиме,
Ярдым этти,
Озю озды,
Эм оздурды мени де.

1933 с.

ЭКИ МАЙЫС

Эки майыс:
Бири анда,
Бири мында.
Дув-в-в...
Фшт...
Токътады.
Хавф бар!
Андаки майыста
Заводлар тына
Бири-бири артындан,
Бири-бири артындан.
Оджакълар сёне,
Пускюрмей думан,
Къан ичинде,
Къан ичинде
Оськен техника
Тым-пыс
Суса,
Сессиз-солукъсыз.
Тек бир къувет,
Дешет
Сарды бай дюньяны,
Сарсыта!
Сарсыта!
Капитализмге
Аят чырайын сыта.
Та...
Тамырдан
Сарсыла Америка,
Ингильтере,
Франса,
Сарсыла Алмания,
Дания...

Бутюн бай дюнъя.
Дюнъ...
Отеки кунъ...
Иллеки бугунъ
Тезьялар токътала,
Токътала, суса,
Капиталист окътала,
Ачувындан кьуса.
Фашистлер тюкюре,
Полислер окюре,
Ишчи кутьлесине
Богъазын керип,
Джанаварджасына
Кьолун котерип,
Ойната кьылыч.
Лякин тезьялар
Кочьсюнми ич!
Токътагъан заводлар
Отъсюнми ич!
Тутаşkъан инкьиялб
Сенсюнми ич!
Юз йылар топлангъан
Бу кьует,
Бу кучь
Бир дарбе,
«Терк сила» пердеси
Астындаки арбе.
Тамыры чюрюген
Капитализмге
Бу кунъ
Бир екюн,
Арды кельмеген
Ве кельмейджек
Бу бухранларгъа*

* Бухран — кризис.

Бугуньки екюн
Капиталны тарта
Учурум боранларгъа.
Къуртулмакъ ичюн
Бир къач копек:
Къытай джериклене,
Къытайда котек,
Къан!
Лякин бунынъле
Токътармы бухран?
О дюнья яшаркен,
О чюрюк низам!
Битерми сильтем?
Улькеме бир анъ,
Биз осюп, капитал
Олдукъча виран.
Олдукъча виран
Къуртулмакъ истей
Олюмлю панджадан.
Бир майыс силькелей
Оны къайтадан.
Амма бакъ мында!
Бакъ, достум, улькемде
Чёмонде, къырында
Индустрия юргенде,
Тарихнынъ бильмеген,
Аятнынъ корьмеген
Къурулыш адымыны,
Дарбеджи къойды
Бинълернинъ адыны.
О бинълер янъылыкъ
Байрагъы узеринде
Атик кетелер
Енъишли кунълерде!

1933 с.

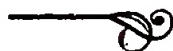
ЯШ ОМЮР

Кырым АССРнинъ 15 йыллыгына

Башынъны кыйда да чевирсенъ,
Якындан-якын чокъ енъювлер,
Къуванчтан бунарта козьлеринъ
Янъы кой, шеэр, янъы эвлер.
Къыяснен бираз козь эдирсенъ,
Азачыкъ тарихкъа да минсенъ,
Дейсинъ: — Насыл эди о кунълер!..
Джанлана козюнънинъ огюнде
Иыкъялгъан эски кой, пис шеэр,
Ах, насыл эди омюр о кунъде...

Иште, асабалыкъ о кунъден
Бюгюнген эди тап кокюстен,
Дагъ къадар эсапсыз кучлюклер,
Ветаным къанлы дженк эртеси,
Юкленген эди агъыр юклер
Сынфымнынъ челиктен кевдеси.
Боштан-бош къан тамлады чельде,
Фукъаре ёкъсул сёксе де ер
Дерди: «Корьме бу алны оль де!»
Лякин даа умютлер огде...

Айдын кок къапагъы тюбюнде,
Къуршун, топ, барот пислигинде,
Ишчи де, факъыр да тёксе тер,
Лякин тасавурда эй, ... нелер,
Насыл аралышсыз кучь ишлер
Эдасына киришильмеди,
Етмекчюн бахытлы омюрге,
Сыныфым енъиллов бильмеди
Курешип етмекчюн бу кунъге.

Ким бильмей Перекоп енъишин!?
Имансызды онынъ куреши,
Курешнинъ къазанчы кунешли,
Онынъчюн сельби киби оськюн,
Бугунъ он беш яшлы яш омюр
Дюльберден-дюльбер, дагълардан гурь.
Даа дюнь, а-достлар, даа дюнь
Омюри койнинъ эди бузлу,
Бугунъ трактор мамюр чёлюнде,
Эвлери электрик йылдызлы.

Шеэр, койде, сокъакъ ве эвде
Радио бар омюр тёрюнде,
Шенъ куннинъ ярашыкъ бульбули.
Эр сокъакъ, эв, авла огюнде
Гуль багъча ичинде гурь гулю,
Бахытлы куньлер юрегинде
Инсан да кулерюзь гуль киби.
Бугунъ он беш яшлы яш омюр
Дюльберден-дюльбер, дагълардан гурь.

1935 с.

МАЙЫС

Биз озгъардыкъ сувукъ кышыны,
Кельди мына зевкълы майыс,
Яраштырды бутюн тышны,
Не де гузель баарь айы.

Багъ-багъчада, азбар, чёлде
Ешерди от, ачты гуль,
Къазлар ялдай озен, гольде,
Далда оте шенъ бульбуль.

Ёлгъа чыкъа шенъ балалар,
Къолларында гуль бар топнен,
Койлюлер де кете йырнен,
Тюркюлер кок яралар.

Халкъ далгъасы тёпесинде
Ельпиремекте байракъ,
Озюнинъ бол улькесинде
Баарьликте бугунъ халкъ.

1938 с.

ЭБЕН*

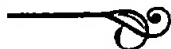
Белли ки, ялынынъ ёллары ёкъуш,
Кунеш де къуветли къыздыра бу яз.
Бакъындым чевреге, эбенчик не хош,
Астында токътадым, раатландым бираз.

Хошкельдинъ, санки деди эбенчик манъа,
Саллады шамарлы япракъларыны.
«Хош олдунъ, сёзюм бар азачыкъ санъа»,
Дедим де, къыстым козь къапакъларымны.

Бу заман кетирдим тасавургъа мен
Эбенли Африка орманларыны.
Шефкъатлы Айболит озь достларынен
Долашкъан денъиз, къыр, голь якъларыны.

Чокътанмы, — дедим мен, — кельгенинъ мында
О ернинъ удавлы чытырманындан.
Шад-ширин о сесинъ меним ялымда,
Не хабер о сабыкъ хор ветанынъдан?

* Эбен — пальма.

Сездинъми ич андан эскен еллерден,
Бу йыл бир яныкъ эм къан къокъусы бар.
Дагълары купешли о ыйыкъ ерлерде,
Инсанлар киби, кунъ корьмей эбенлер де.

Лякин, бакъ, мында бинъ эсиргев санъа
Бу азиз юртумнынъ къызындан, огълундан.
Ось, ешер эм яйра кенъ аллеяда,
Ярашсын шенъ Къырым, кульсюн йыл-йылдан!

1938 с.

КОЙЧИГИМ

Чокъ вакъыт, койчигим, кельмедим санъа,
Сагъынчым къабарды далгъалар киби,
Атылдым бугунъ, бакъ, бол кучагъынъа,
Къучакъны сагъынгъан балалар киби.

Козъ эттим дагъынъа, чёль-къырларынъа,
Яресин эслеген ашыкълар киби,
Мен бакътым, козь къалды яш къызларынъда,
Олар шенъ, кулерюзь ильк баарь киби.

Йырлаштыкъ берабер сыджакъ къойнунъда,
Тизилип оларнен турналар киби,
Айрылды иш, йыр, оюнда эки къыз,
Ышыкъча айрылгъан йылдызлар киби.

Сорадым, бириси Рушене адында,
Бульбульни анъдыргъан тили бар киби,
Экинджи бирининъ ал янагъында
Ачылгъан къырмызы гулю бар киби.

Олардан бирине, догърусун айтсам,
Гонълюмни бердим мен бир ашыкъ киби,
Бир акъран бармы ич тарихкъа къайтсанъ,
Кунюмде гурь оськен бу къызлар киби.

Сейле сен, не заман бол топрагъынъда
Олар етишти гурь фиданлар киби,
Ёкъса, сен осьтюрдинъми бол багъырынъда?
Койчигим, осьтюрдинъ бир ана киби!

1932 с.

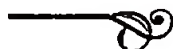
СЕДОВАЛААР

Кечмиште инсанлар
Чокъ йыл баш ёрды,
Олардан чокъ джанлар
Къул-къурбан олды.

Лякин тек бу юрткъа
Теслим бу деръа,
Бадигин — батыргъа
Шашты бар дюнья.

«Седов» — бир пароход,
Бадигин — адам,
Лякин бу адлар мот,
Шан толу, калям!

Табиатнен учъ къышта
Урушты олар,
Ель эсти, эм тыштан
Окъталды бузлар.

Лякин озь антындан
Къайтмады «Седов»,
— Ветан бар артымда, —
Енъерим! — деди о.

Сёз — сёздюр батырда,
Демирден къатты,
Оларны бу сойда
Борджлары япты.

Батырлар кучюнден
Далгъалар тынды,
Дерьянынъ устюнде
Буз дагъы синъди.

Ачувнен дерья да
Сёзюнден къайтты,
«Ссдов»гъа яваштан
Сырыны айтты.

Айттылар ифтира
Бузунъ чокъ, дее,
Сенинъ бол сувунъда
Омюр ёкъ, дее.

Бу анълав, эбет, тар,
Янълыштыр темиз,
Менде де омюр бар, —
Деди Сырт денъиз.

1937 с.

ЯЛТА БААРИ

Чаталдагъ япынгъан
Беяз чаршафкъа,
Учансув чапувдан
Эринмей акъа.

Яйлада сувукъ бар,
Той япа боран,
Чапыша булутлар,
Ой, чапа боран.

Яйланынъ тюсю ёкъ,
Шай урба кийген,
Ялта тек ешилъ парк,
Денъизге тийген.

Ешилъ къадифени
Опе сакът денъиз,
Ич ынджытмай Айны
Опе, бакъ, денъиз.

Бурьленди мында дагъ,
Бик, чинар, меше,
Ачылды акъбардакъ
Эм мор мелевше.

Парк, багъча-багъларда
Оте шенъ бульбуль,
Сен де бу паркларда
Ачылдынъ, эй, гуль!

Аджайип къокъунъа
Кельгенлер, ашыкъ,

Эй, Ялта, кьойнунъа
Киргенлер, ашыкъ.

Сенинъ шенъ бааринъ —
Лирикий китап,
Динъле сен, дост, баре
Менден бир хитап!

Агъырса тенинъиз,
Дермандыр баарь,
Ялтагъа келинъиз,
Мында дева бар.

1940 с.

ЯЛТИНСКАЯ ВЕСНА

Надев седое покрывало,
Жемчужной шапкою блеснув,
Возник Ай-Петри* над провалом,
Где мчится гулкий Учансув.

А по ущельям волчьей стаей
Летят ветра, припав к земле,
И словно свадьбу затевая,
Буран кружится по Яйле.

Свистят на кручах злые ветры,
Клубится снег, как сизый дым,
А у подножия Ай-Петри
Цветут весенние сады.

Там небо ласково и чисто,
Прозрачна моря глубина,

* Ай-Петри кельмешеклер берген ясама ад, фальсификат.

Там бьётся в Ялтинскую пристань
Зеленокрылая волна.

Там, в травы струями вплетаясь,
Сбегают к морю родники,
И вспыхивают у проталин
Фиалок синих огоньки.

О, Ялта, кистью невозможно
Твоей весны запечатлеть,
Она с хорошей песней схожа,
А песню можно только петь.

И я, придя на берег талый,
И вспоминая посвист вьюг,
Зову друзей из снежной дали
Сюда на лучезарный юг.

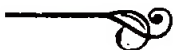
Перевод Б. Макарова.

МРАМОРНЫЕ СКЛОНЫ

Балаклава, века над вершинами гор
Ветер выл и могуч и жесток.
Стыл у ног твоих Чёрного моря простор,
Умывал тебя горный поток.

Тайну горы и греки твою берегли,
Говоря: «Здесь жилище богов».
Из-за моря к тебе англичане вели
Караваны торговых судов.

Много разных людей в те далёкие дни
Побывало на склонах твоих,

Рылись в недрах твоих и бранились они,
Что сокровища скрыты от них.

Замели времена след заморских гостей,
Как тропинки дыханьем зимы.
И лежали богатства. Но нет крепостей,
Что упорством не взяли бы мы.

Мы руками науки, как тяжкую дверь,
Эту тайну открыли твою.
Крымский мрамор в стране знает каждый теперь,
Он добыт был с природой в бою.

И молва о сокровищах песню несёт
Над страною на крыльях ветров,
Этот мрамор цветной балаклавских высот
Украшает московский метро.

Перевод Б. Макарова.

АСАНЧЫКЪ

I

Асанчыкъ пек уфачыкъ,
Адымлары кыыскъачыкъ,
Чапып олмай, йыкыла,
Агъламакътан сыкыла.

Чапып кельсе анасы,
Йыкыылгъанын унута,
Амма корьсе бабасын,
Тишчиклерин сырыта.

Анасы дей: «Асанчыкъ,
Отур, огълум, азачыкъ,
Мен шимдичик къайтырым,
Санъа бир шей айтырым».

Асан лафкъа инанмай,
Анагъа о, ич къанмай.
Ана чыкъса аяткъа,
О да тура аякъкъа.

«Анам, анам, анам», дей,
Янында секириклей,
Чокъ долаша, чокъ чапа,
Ерден къазмачыкъ тапа.

Къаза эвни, аятны,
Тёке ерге чанакъны,
Батыра беш пармакъны,
Былаштыра эр якъны.

Бираз кече арасы,
Къайтып келе анасы,

Бир де бакъса, не коре,
Аят къапу огюнде

Бу ярамаз Асанчыкъ,
Къоллары сальте балчыкъ.
Анасы дей: «Огъланчыкъ,
Сени шайлы огъланчыкъ,

Бу не сенинъ япкъанынъ,
Шай эглендже тапкъанынъ?
Тапмадынъмы башкъа шей?
Ойнагъайдынъ топчыкъ», дей.

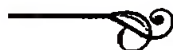
Шай кирелер къапудан,
Асан ана артындан,
Мышычыкъ да айрылмай
Асанчыкънынъ янындан.

II

Бугунъ колхоз реиси
Анасын ишке чагъырды,
Буны корьген Асанчыкъ,
Онъа бойле багъырды:

«Эвимизге сокъулма,
Анама сен токъунма!
Мен уфачыкъ балам да,
Мен ялынъыз къалам да!»

Реис дей: «Эй, Асанчыкъ,
Сен акъыллы балачыкъ,
Санъа бир шей айтайым,
Динъле мени бакъайым.

Бизде бар бир одачыкъ,
Одачыкъта тотайчыкъ,
О севе балаларны,
Кездире багъчаларны.

Кель, сен де, кель, Асанчыкъ,
Одачыкъкъа кирип чыкъ,
Анда балалар беклейлер,
Сени корьмеге истейлер.

Эгер кельсенъ, Асанчыкъ,
Берирмиз бир байрачыкъ,
Кроватчыкъ-ятачыкъ,
Кель, Асанчыкъ, Асанчыкъ!»

Асанчыкъ дей: «Я, анам!»
Ташламагъа ич кыймай,
Анасынынъ янындан
Бир дакъкъачыкъ айрымай.

Не кунъ бере, не ярыкъ,
Не чалышув, не раатлыкъ,
О, бездире ананы,
Ич де аджымай оны.

Ана дей: «Эй, Асанчыкъ,
Аджи мени азачыкъ,
Бер къолунъны, огълум, бер,
Кель кетейик берабер!»

Асан бере къолуны,
Ана севе огълуны.
Шай кетелер яслиге,
Тербиеге, саильге.

III

Асан мында кельгенде,
Ойнай эди балалар,
Асанчыкны корьгенде,
Шай кършылап алалар:

«Бизге кель, — деп, — бизге кель!»
Узаталар онъа эль.
Ойнай берабер олар,
Шиирчиклер окъуйлар:

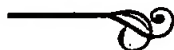
«Ясли бизим адамыз,
Мында бильги аламыз,
Шай яслиге барсакъ биз,
Тезден осер буюрмиз».

Ана тапа аралыш
Чалышмагъа яз ве къыш,
Асан мында алышты,
Ана ишке къавушты.

1934 с.

КЪАРТБАБА ВЕ ОНЫНЪ АРСЛАН КОПЕГИ

Тракторлар ёкъ экенде,
Сабанны ат чеккенде,
Бир койнинъ бир четинде,
Бир байырнынъ бетинде,
Сачакълары чюрюген,
Устюне куль уюльген,
Диварлары эшилген,

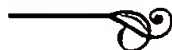

Къапулары тешилген,
Джампи эвчик бар экен,
Аятчыгы тар экен,
Онъ тарафы яр экен.
Бу эвчикнинъ төрүнде,
Шимди дегиль, о кунъде,
Алтмыш беш йыл яшагъан,
Ашыны кыт ашагъан,
Тишчиклери янтайгъан,
Пек яшлыкътан къартайгъан,
Баласы пек чокъ олгъан,
Секиз кыыз ве беш огълан,
Лякин ондан ве бундан,
Ач омюрнинъ зорундан,
Эпси ольген, онъмагъан,
Тек бир озю тонмагъан,
Бир къартбаба бар экен.
Къартбабанынъ дюнъда
Айыныкъта, юкъуда
Чокътан берли, пек чокътан
Гуль киби гуръ яшлыкътан
Бир истеги бар экен,
О да мына шай экен:
«Бир эчки, бир къой алмакъ,
Акъшам-саба сют сагъмакъ,
Сютнен отъмек ашамакъ,
Бир къарарчыкъ яшамакъ».
Бу истекчюн къартбаба
Гедже-кунъдюз токътамай,
Элли беш йыл чалышкъан,
Элли беш йыл тырышкъан,
Элли ишке къарышкъан,
Элли эрнен ярышкъан,
Яшлыкъ чокътан савушкъан,

Къартлыгына къавушкъан,
Лякин истек олмагъан,
Бахыты ич догъмагъан,
Бир капик ят торбадан
Авучына къонмагъан.
О, бир куню эртеден
Озь-озюне шай деген:
«Бу онъмазлыкъ не экен?
Яшыкъ кечти, чалардым,
Арыкъладым, сарардым,
Бир къой алып олмадым,
Сют, йогъурткъа тоймадым.
Баре барып бир якътан,
Биревден, бир сокъакътан
Бир кучелек* алайым,
Оны беслеп бакъайым,
Азбарымда айван бар,
Деп гонълюмни алайым.
Бельки, чыкъар акъылымдан
Тюшонджем къой акъкында».
Чал сакъаллы къартбаба
Озь гонълюни алгъан шай,
Эписининъ сонъундан
Кетип кой ве чель кырдан
Бир кучелек кыдыргъан,
Келишкенин о мындан,
Кой ичинден тапмагъан,
Чель ичинден тапмагъан,
Къыргъа догъру ёнеген,
Беш кучелек расткельген.
Бирисининъ башы акъ,
Экинджиси томалакъ,
Учюнджиси тыпкы улакъ,

* Кучелек — ценок.

Дёртюджиси тик кзулакъ,
Бешинджиси санки арслан,
«Гыр-гыр» этип авлагъан.
Эм дюльбер, эм пек авлай,
Онынъ ичюн къартбаба
Чокъ козюне пек бакъмай,
Бешинджисин сайлагъан,
Бойнуна йип багълагъан
Ве онынънен о, мындан
Къайткъан эвге кыр-кырдан.
Эвде о, пек кзувангъан,
Эм кульген, эм агълагъан,
Чюнки ачлыкъ корьген сонъ,
Балалары ольген сонъ,
Кадыныны комьген сонъ,
Янып, куюп сёнген сонъ,
Ильки кере бу акъшам
Корьген эвде эки джан.
Бири озю къартбаба,
Кучелечик асаба.
Олар эвге кельген сонъ,
Бири-бирин севген сонъ,
Агълап-агълап сёйленген,
Къартбаба бойле деген:
«Меним балам чокъ олды,
Эпси олюп ёкъ олды,
Секиз кыздан бири ёкъ,
Беш огъландан тири ёкъ.
Ильки огълум ерине
Сен йигитим ол меним!
Экинджиси ерине
Сен батырым ол меним!
Учюнджиси ерине
Сен кзуветим ол меним!

Дёртюнджиси ерине
Сен таянчым ол меним!
Бешинджиси ерине
Сен арсланым ол меним!
Агъыр куньге къалгъанда,
Къуртарыджым ол меним!
Кучелекни пек севген,
Арслан деген ад берген.
Иште, мына тап андан,
О куньден, о замандан
Арсланчыкънен къартбаба,
Бабасынен огълу киби
Омюр эте башлагъан,
Дост-муаббет яшагъан.
Лякин бир джан арткъан сонъ,
Арслан осеяткъан сонъ,
Омюр даа зорлангъан,
Къартбаба пек хорлангъан;
Бир зенгинде чалышкъан,
Къаны терге къарышкъан,
Дигеринде чалышкъан,
Баштан эси авушкъан,
Бир байда да чалышкъан,
Къазанмайып талашкъан,
Сонъра дигер бир байгъа
Кирген ишке бир айгъа.
Бай арткъачкъа алмагъан,
Эм сёзюнден къайтмагъан,
Бай деген: «Иш косьтерсенъ,
Узатырым вакъытинъ,
Сонъра беририм акъкъынъ».
Не япсын бу къартбаба,
Шай деген сонъ арсыз бай?
Чокъ тюшюнген, чокъ тургъан,

Разы олгъан сонърадан.
Ве шу куню акъшамы
Чагъыргъан о, Арсланны,
Деген: «Аш ёкъ, пара ёкъ,
Лякин, Арслан, зарар ёкъ,
Ярын байгъа барсакъ биз,
Анда бир шей тапармыз».
Къартбаба шай деген сонъ,
Кучелекни севген сонъ,
Миндерчикке узангъан,
Татлы юкъугъа далгъан,
Сонъ бирден-бир уянгъан.
Саба беллен, къартбаба
Кучелекни чагъыргъан,
«Арслан, юр!» — деп багъыргъан.
Шай абдырап кеткенлер,
Бай малына еткенлер.
Лякин даа саба ёкъ,
Сабагъадже вакъыт чокъ.
Шай олса да, къартбаба
Ич бир шейге бакъмагъан,
Торбасыны ташлагъан,
Тез-тез ишке башлагъан.
Ве бу куньден бу якъкъа,
Раатлыкъ бермей аякъкъа,
Гедже терек суваргъан,
Ат еккен, ат туваргъан,
Куньдюз исе тарладан,
Багъча, бостан, багълардан
Къандиль алма ташыгъан,
Татлы юзюм ташыгъан,
Къара къарпыз ташыгъан,
Назик джилек ташыгъан,

«Не боллукъ!» деп кыувангъан,
Тап агъызы сувлангъан,
Лякин бир шей къапмагъа,
Лезетини бакъмагъа
Бай ич разы олмагъан,
Якъын биле кьоймагъан,
Къартбабанынъ артындан
Сынавджылар ёлагъан.
Эгер къапса бир дутчыкъ,
Я да тек бир армутчыкъ,
Бай ачувдан кьутургъан,
Къартбабаны пек ургъан.
Байда вакъыт шай кечкен.
Докъуз бучукъ ай кечкен.
Бу вакъытнинъ ичинде
Арслан осюп етишкен.
О, буюк копек олгъан,
О, яткъанда, ёл толгъан,
О, чапкъанда, кьуш олгъан.
Бир куню бахытсызлыкъ,
Ифтира ве акъсызлыкъ
Онъа келип токъунгъан:
Байнынъ кьуш аранындан
Бир тавугъы ёкъ олгъан.
«Арслан богъды!» деген бай,
«Ёкъ, ёкъ!» деген къартбаба.
«Тез ас оны!» деген бай,
«Асмам!» деген къартбаба.
«Сёз къайтарма!» деген бай,
«Акъсыз!» деген къартбаба.
Ачувлангъан, кыызгъан бай,
Деген: — Къартны асынъыз!
Сонъ Арсланны атынъыз!

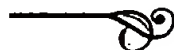
Эмирни эда этмекчюн,
Макъсадкъа да тез етмекчюн,
Байнынъ огълу, къардашы,
Багъыравукъ онбашы
Къартбабаны туткъанлар,
Богъазындан сыкъкъанлар,
Къолларыны бургъанлар,
Сонъ асаджакъ олгъанлар.
— Арслан! — деген, чагъыргъан,
Къарт пек кескин багъыргъан,
— Етиш, мени асалар!
Бакъсалар, бу арада,
Сувда дегиль, къарада*
Бир шувулты башлангъан,
Бир гурюльти башлангъан,
Ырылтылы сес къопкъан.
Бай деген: «Кок олмалы!»
Онбашы: «Топ олмалы!»
Давуш исе эп арткъан,
Ырылты эп къабаргъан,
Дагълар, ташлар сес алгъан.
— Арслан! — деген къартбаба,
— Етиш, мени асалар!
Дакъкъа кечкен, бакъсалар,
Арслан етип токътагъан,
Учъ джелляткъа тик бакъкъан,
Учевини тик ярдан
Бир дев киби авдаргъан.
Бундан сонъра къартбаба
Отарче ич токътамай,
Къачып кеткен дагъларгъа,
Къобаларгъа, къырларгъа.
Къачкъан сонъра, ял алгъан,

* Къара — земля, суша.

Эм шу йырны йырагъан:
«Эй-вах, Къырым дагълары,
Юзюм толу багълары,
Байгъа къысмет — бизге зыкъы,
Яланаякъ юртнынъ халкъы.
Эй-вах, Къырым багъчасы,
Берекети, акъчасы,
Байгъа къысмет — бизге зыкъы,
Яланаякъ юртнынъ халкъы.
Эй-вах, Къырым ялысы,
Джыллы дженнет халысы,
Байгъа къысмет — бизге зыкъы,
Яланаякъ юртнынъ халкъы».
Къартбаба шай йырагъан,
Дагълар, ташлар сес алгъан,
Чадыр* сусуп агълагъан,
Отлар яшнен сылангъан.
Бай ачувдан ынърагъан,
Бол сетинден фырангъан.
Къартбабанынъ «вах» сеси
Йыртып къулакъ пердесин
Байгъа япты яман тесир:
«Бу къарт насыл къуртулгъан!?»
Деп ачувдан къутургъан.
Чапып баргъан тик яргъа,
Чыкъкъан юксек исаргъа,
Бакъса, ярнынъ астында
Учь адам олю ята.
Бай оларны корьгенде,
Копек киби урьген де,
Домуз киби окюрген,
Пис агъызы копюрген.

* Чадырдагъ козьде тутула.

«Огълум!» деген, сач юлкъкъан,
Ачувыннан тап юткъан,
Эссизленип шу дакъкъа,
Чапкъалагъан дёрт якъкъа,
Хабер ёллагъан графкъа,
Граф да орман тарафкъа
Кестирмели ёллардан
Аскерлерин ёллагъан.
Дагъдан, чёльден, обадан,
Бинъбаш, Къызыл къобадан
Къартбабаны арагъан,
Корьгенлерден сорагъан.
Йылкъыджыгъа расткельген,
Онъа мына шай деген:
«Эй, къыр огълу, йылкъыджы,
Къырда ким бар, сен айтчы!»
Йылкъыджы деген: «Кимсе ёкъ,
Мында байнынъ аты чокъ».
Сабанджыгъа расткельген,
Онъа мына шай деген:
«Эй, чёль огълу, сабанджы,
Чёльде ким бар, сен айтчы!»
Сабанджы деген: «Кимсе ёкъ,
Мында байнынъ чёлю чокъ».
Сонъ дагъджыгъа расткельген,
Онъа мына шай деген:
«Эй, дагъ огълу, къарт дагъджы,
Дагъда ким бар, сен айтчы!»
Дагъджы деген: «Кимсе ёкъ,
Мында байнынъ дагъы чокъ».
Йылкъыджыдан, дагъджыдан,
Сабанджыдан, багъджыдан
Граф шай джевап алса да,
Юре-юре талса да,

Къайтмай, кене кыдыргъан,
Чёльни, кырны сыдыргъан,
Лякин бунъа бакъмадан,
Къартбабаны тапмагъан.

Арсланчыкънен къартбаба
Мында учъ йыл докъуз ай
Къобаларда яшагъан,
Чобанлардан ашагъан.
Кою тюшсе хатыргъа,
Чыкып юдже Чадыргъа,
Андан деген сырыны,
Шу яныкълы йырыны:
Ах, сен меним койчигим,
Ах, бахытсыз сойчыгъым,
Мен санъа пек асретим,
Дагъларда юрем етим.
Куню келир, кулерим,
Раатланыр юрегим,
Къартлыгъым да яшарыр,
Дертлерим де бошаныр.

1938 с.

АЙНЕДЖИ ТИЛЬКИЧИК

Бир кунъ къурназ тилькичик
Ве тикенли кирпичик
Сёзлешелер кетмеге,
Дагълар бою кезмеге.

Кете, кете, кетелер.
Этрафкъа козь этелер,
Бир давуш «шырт» эткенде,
Кирпи сорай: — Я о не?

— Не оладжакъ? — дей тильки, —
Я бир кѹштур, я чиркий.
Айды, динълеп бакъайыкъ,
Авджы олса, кѹчайыкъ.

Динълей, динълей, динълейлер,
— Мында авджы ёкъ, — дейлер.
Бу арада бир пытакъ
Эте: такъ-такъ, такъ-такъ-такъ.

Олар кѹркѹа, кѹркѹа да,
Сонъ сорайлар: — Ким анда?
Тахтакѹш дей: — Меним, мен,
Кѹрт сайлайым теректен.

Бу арада энъкъастан
Тильки дей: — Вай, мен хастам,
Кѹулагъымда бир кѹрт бар,
Джаным, кѹшчыкъ, кель чыкъар.

Вай-вай, вай-вай-вай! —
Тилькичик шай деп агълай,
Кѹшчыкъ онъа инана,
Дегенине пек къана.

— Агълама сен, тилькичик,
Мен барырым шимдичик,
Кѹулагъынъда бар кѹртчыкъ?
Чыкъарырым, — дей кѹшчыкъ.

Тилькиге якъын келе,
Тильки тынмай эп инълей,
Сонъ бирден-бир атыла,
Къапкъан тез-тез япыла.

Къушчыкъ къачып етишмей,
Бир адым биле этмей,
Къанатыны ачкъандже,
Тильки ура бир панджа.

Ве ырылдап-ырылдап,
Къап-къап этип гъырылдап,
Парча-парча, парчалай,
Гъарипчикни къасаплай.

Кирпичик озь достуна
Пек къыза, ачувлана...
Тильки онъа: — Къызма, эй!
Башкъа ич де япмам, — дей.

Ве тюшелер тар ёлгъа,
Ёл да десенъ, бир йылгъа.

Кете, кете, кетелер,
Этрафкъа козь этелер,
Сонъ бакъсалар, бир джапта
Недир бир шей чапмакъта.

Олар къоркъа, къоркъа да,
Сонъ сорайлар: — Ким анда?
Дагъ къоян дей: — Меним, мен,
Авджы къува пешимден.

— Авджымы!? — тильки сорай.
Ве бирден пек абдырай,
Сонъра башлай къачмагъа,
Кенъ-кенъ адым атмагъа.

Эппей бойле чапкъан сонъ,
Къыр-дереге еткен сонъ,
Тильки дей: — Эй, дагъ къоян!
Токътачы, дост, тежаран...

Санъа дейджек шейим бар:
Мында меним эвим бар,
Юр, мусафир къалырсынъ,
Бираз нефес алырсынъ.

Санъа миндер яарым,
Сыйлы софра къоярым,
Сен киби достум пек чокъ,
Мен киби дост севген ёкъ.

— Ойлеми? — дей къоянчыкъ,
— Косьтер ёлны, огге чыкъ,
Сёйле, къайда сарайынъ?
Беш дакъкъагъа токътайым.

— Мына меним сарайым,
Мына меним араным, —
Деп тилькичик корьсете,
Къоянчыкъ оп-оп кете.

Шай кирелер къапудан
Бири-бири артындан,
Тильки беклей* къапуны,
Чекип бакъа сапыны.

Къоянгъа панджа ура,
Санки, дерсинъ, къутура,

* Бек — килит.

Парча-кесек парчалай,
Гъарипчикни къасаплай.

Бундан сонъра о, мындан
Къайта кельген ёлундан,
Ве кирпиче опыкелей:
— Не кельмединъ сыйгъа? — дей.

Бунынъ ичюн пек къыза
Кирпичик озъ достуна...
Тильки онъа: — Къызма, эй!
Башкъа ич де япмам, — дей.

Ве тутушып къол-къолгъа,
Тюшелер бир кенъ ёлгъа.

Кете, кете, кетелер,
Этрафкъа козь этелер.
Недир койден авлакъта
Бакъсалар, ер къазмакъта.

Олар къоркъа, къоркъа да,
Сонъ сорайлар: — Ким анда?
Хоразчыкъ дей: — Меним, мен,
Ем къыдырам чёплюктен.

— Ем, — дей тильки, — менде чокъ,
Ашамагъа киши ёкъ,
Юр, хораз дост, барайыкъ,
Бир къапынып къалайыкъ.

Санъа софра къоярым,
Эм салынджакъ къуарым,

Менде ашап тоярсынъ,
Кокареко йырларсынъ.

— Ойлеми? — дей хоразчыкъ, —
Мумкюн, тильки догъмушчыкъ,
Косьтер ёлны, барайым,
Сенде къонуп къалайым.

— Мына эвим, мына ёл,
Кель де, менде раат ол, —
Деп тильки ёл корьсете,
Хоразчыкъ пыт-пыт кете.

Эппей бойле кеткен сонъ,
Дагъ четине еткен сонъ,
Тильки дей: — Эй, чал хораз!
Санъа сёзюм бар бираз.

Динъле, достум, макътайым:
Дюльберсинъ сен, айтайым,
Сени бильген тилькилер,
«Сеси даа хош», дейлер.

Керчекми бу, хоразчыкъ?
Сёйле манъа бир йырчыкъ.
Мен йыр ве мане севем,
Лякин агъыр эшитем.

— Ойлеми? — дей хоразчыкъ, —
Токъта, тильки, биразчыкъ,
Санъа якъын барайым,
Озь тюркюмни йырлайым.

Тилькиге якъынлаша,
Тильки онъа йылыша,
Сонъ бирден-бир атыла,
Къапкъан тез-тез япыла.

«Кокареко!» айткъандже,
Тильки ура бир панджа,
Тильки оны парчалай,
Гъарипчикни къасаплай.

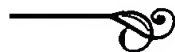
Кирпичик озъ достуна
Пек къыза, ачувлана...
Тильки онъа: — Къызма, эй! —
Башкъа ич де япмам, — дей.

Сонъ айланып онъ къолгъа,
Тюшелер бир чет ёлгъа.

Кете, кете, кетелер,
Бир багълыкъкъа етелер,
Бакъсалар не, багъджы ёкъ,
Юзюм десенъ, къумдан чокъ.

— Яхшы ят, — дей тилькичик, —
Мен кирейим шимдичик,
Эгер де ашап быкъсам,
Сен кирерсинъ, мен чыкъсам.

Кирпичик дей тилькиге:
— Эбет, сен кир илькиде,
Мен тышында ятайым,
Бирев кельсе, айтайым.

Тильки тез кире багъгъа,
Кирпи къайта гурь дагъгъа,
Тахтакъушкъа багъыра,
Бир де къоян чагъыра.

Кой янындан кечкенде,
Заурдан сув ичкенде,
Хоразны да алалар,
Сонъ чалашкъа баралар.

Кирпичик дей: — Эй, достлар!
Бу багъда бир тильки бар,
О, чокъ юрди, чокъ юрди,
Чокъ къуш, къоян ольдюрди.

Къаравлыгъа айтайыкъ,
Биз де оны тутайыкъ.
— Яхшы, — дей къуш, къоянчыкъ,
Разы ола хоразчыкъ.

Къушчыкъ къона чалашкъа,
Хораз чыкъа бир ташкъа,
Къоян ве кирпи тура,
Эписи шай багъыра:

— Къаравлы, чыкъ чалаштан!
Къаравлы, чыкъ чалаштан!
Юзюмчиклер пек пишти,
Багъгъа хырсызчыкъ тюшти.

— Къаравлы, чыкъ чалаштан!
Къаравлы, чыкъ чалаштан!
Юзюмчиклер пек пишти,
Багъгъа хырсызчыкъ тюшти.

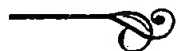

Къаравлы бирден чыкъа,
Тюфекке барот тыкъа
Ве ачувнен «данъ» ата,
Тильки серилип ята.

Къачаяткъан тилькичик
Аягъындан урула,
Башта агълай пек кийик,
Бирден сеси тутула.

Хораз кете авлакъкъа,
Къоян къайта дагълыкъкъа,
Къушчыкъ уча авагъа,
Кирпи кире ювагъа.

1939 с.

МУНДЕРИДЖЕ

Шаир Эюп Дерменджи.....	3
Шиирлер	
Ялта.....	8
Демир бизим юрегимиз.....	9
Кучюмиз демир.....	11
Дарбеджили чёллер.....	12
Дарбеджимиз.....	12
Башакълар денъизинде.....	14
Кой къызы.....	15
Баарълик сачым.....	17
Керичке селям.....	19
Алев оръгюси.....	20
Вазгеч!.....	21
Муксин.....	22
Саильге догъру.....	25
Аювдагъ яна.....	26
Шенъ ана.....	27
Эки къыз.....	28
Маяковскийге.....	29
«Яш къует» меним къуетим.....	31
Эки майыс.....	34
Яш омюр.....	37
Майыс.....	38
Эбен.....	39
Койчигим.....	40

Седовлылар	41
Ялта баари	43
Ялтинская весна	44
Мраморные склоны	45
Балаларгъа	
Асанчыкъ	48
Къартбаба ве онынъ Арслан копеги	51
Айнеджи тилькичик	61

Літературно-художнє видання

Дерменджи Еюп Ереджеп

МІЦНІ, ЯК ЗАЛІЗО

Вірші

Укладач *Дерменджи Г.А.*

Директор *І.Б. Чегертіма*
Оператор *Е.Р. Аджалімова*

Підписано до друку 24.03.2014 р. Формат 60х84¹/₁₆.
Папір офсетний. Гарнітура «ВанніковаС». Умовн. друк. арк. 4,18.
Обсяг 4,5 друк. арк. Тираж 100 прим. Зам. № 24.

Видавець і виготівник

КРП «Видавництво «Кримнаучпеддержвидав»

95000, м. Сімферополь, вул. Горького, 5.

E-mail: krimuchpedgiz@gmail.com

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 508 від 26.06.2001 р.*

